

ТЕХНІКА "САНІТАРНОГО КОРДОНУ" У ФОРМУВАННІ УРЯДОВИХ КАБІНЕТІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН¹

Вагоме місце у конструкції коаліційних/однопартійних урядів країн Європи має формування останніх задля обмеження негативних впливів лівих чи правих радикальних (екстремістських) партій. Ідея недопущення суперників здебільше радикального спрямування до урядової (парламентської й навіть електоральної) арени отримала у західній політичній науці визначення на основі французького терміну "cordon sanitaire", що дослівно перекладається як "санітарний кордон". При цьому у вестмінстерській і консенсусній традиціях термін використовують у метафоричному сенсі – як запобігання небажаних чи небезпечних ідеологій.

"Санітарний кордон" логічно розташовується у конструкції альтернативних стратегій міжпартійної взаємодії щодо тих політичних сил, які імовірно можуть бути виключені з переговорів про формування урядових кабінетів (при цьому серед позитивних/невиключальних стратегій слід виокремлювати кооптацію та співпрацю, між негативних/виключальних – ігнорування і ізоляцію [4, 6, 8, 11]). Ізоляціоністська політика щодо партій здійснюється у двох вимірах – правовий та політичний. Правове обмеження партій різне – це заборона партії повністю й підвищення електорального бар'єру тощо (тактика властива, переважно, проти расистських та екстремістських груп [10]). Політична техніка ізоляціоністської політики – це санітарний кордон: формування широкого антиекстремістського "блоку" або ж "великої" коаліції із більшості або всіх традиційних партій, щоби виключити із уряду якусь конкретну партію (ліву, центристську чи праву) [5].

Виокремлюємо кілька підходів щодо тлумачення санітарного кордону – всі вони стосуються певних варіантів заборон/обмежень: 1). на співпрацю у галузі адміністративних та виконавчих установ, урядів; 2). на приєднання до сумісної законотворчої діяльності; 3). на формування запитів щодо підтримки резолюцій партій радикального характеру; 4). конференцій між основними і виключеними зі співпраці партіями; 5). співпраці у процесі проведення виборчих кампаній [2, с. 92]. Проте в першу чергу санітарний кордон стосується формування урядів.

З кінця 1980-их рр. термін "санітарний кордон" був введений у міркування про парламентську тактику бельгійських коментаторів. У цей період радикальні праві партії Національний фронт й Фламандський блок отримують перші значні досягнення на виборах. Тому традиційні бельгійські партії прагнули виключити радикальні праві партії з ймовірного будь-якого уряду, навіть формуючи великі коаліції із-поміж ідеологічними суперниками [3]. Санітарний кордон у Бельгії є ефективним, адже у 2004 р. один із наступників Фламандського блоку, партія Фламандський інтерес, змінив свою партійну платформу, щоб отримати резерв бути включеним в урядові коаліції. Хоч поки що це не отримало місця, а партія репрезентована лиш у парламенті, спрацьовує висновок Р. Хармела і К. Джанди [9], що партія змінюється не просто так, а через зміну керівництва, домінуючої "факції" всередині партії, зовнішній стимул перетворень. Тому дія "санітарного

---

¹ Представлено як тези звітної наукової конференції філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012.

кордону" проти радикальної партії є стимулом/каталізатором її трансформації. Але з іншого боку, як наголошують К. Стром, Я. Бадж та М. Лейвер, санітарний кордон є прикладом "інституціоналізації обмежень" щодо процесів формування коаліційних урядів [13, с. 317]. Проте в санітарному кордоні партія часто існує у стані явних внутрішніх дебатів про її участь у державотворчих процесах, але її електорат при цьому може продовжувати зростати. Але ж загалом спрацьовує висновок Л. Мартіна/Р. Стівенсона: "Коли одна партія публічно виключає іншу партію від розгляду в якості партнера по коаліції, стає дуже мало ймовірним, що коаліція, що містять цю партію, буде сформована" [12, с. 46].

"Санітарний кордон" впливає на формування коаліцій (більше мінімально-переможних) у двох напрямках: 1). виключення учасника збільшує шанси інших партій потрапити в уряд (такі відомості партій можуть призвести до відсутності "голосуючої дисципліни"; щоб компенсувати недолік, формують "негабаритні" (oversized) великі коаліції, а не мінімально-переможні [7, 14]); 2). може статись й зворотний ефект – виключення партій із переговорів напередодні формування коаліції: цей процес зменшує кількість потенційних варіантів коаліцій й, більше того, дані партії можуть розглядатись як загроза іншими партіями, тому більше фрагментувати уряд, роблячи менш гнучким процес прийняття рішень. Тому й існує необхідність формування сильного та рішучого уряду [1]. За цією логікою ймовірність, ніби буде створено мінімально-переможну коаліцію, збільшується.

Дослідники по-різному інтерпретують варіанти щодо обмеження від участі в уряді окремих партій. Одні наголошують про "блокуючий" характер коаліцій. Інші вдаються до поняття "негабаритних" (як різновиду великих) коаліцій. Але на увагу заслуговує думка, котра запропонована Л. Мартіном й Р. Стівенсоном. Мова йде про так звані "антипактові" коаліційні союзи. Антипакт – це різновид пакту (договору щодо ймовірного формату наступного уряду), який є наділений негативним наповненням. Це своєрідні декларації між партіями із приводу того, що вони не співпрацюватимуть. З цього контексту слід наголосити: "санітарний кордон" передбачає формування урядів, де антипактом традиційних партій від участі в будь-якому гіпотетичному уряді виключено політичні партії, здебільш радикального спрямування. Найбільше нетрадиційним є формат антипактових домовленостей, які мали місце в Нідерландах – партія Демократи'66 оголосила, що не прийматиме участі у коаліційному уряді з Християнськими демократами й Народною партією за свободу й демократію паралельно, а прийматиме участь окремо із тією або іншою партією. В цілому задане поняття значно ширше та не описує лиш техніку санітарного кордону: стосується останньої опосередковано – на основі методики невикористання антисистемних партій.

Поміж країн Західної Європи техніка "санітарного кордону" знайшла своє відображення у наступних випадках: Австрія (Комуністична партія Австрії та Партія свободи Австрії), Нідерланди (Центристська партія, "Партія за свободу" Вілдерса, Центристські демократи), Німеччина (Ліва партія, "Праця й соціальна справедливість – Виборча альтернатива", Партія демократичного соціалізму, "Республіканці"), Данія (Народна партія, Данська прогресивна партія, Данська комуністична партія, Центристські демократи), Франція (Національний фронт), Норвегія (Партія прогресу), Швеція (Швецькі демократи), Іспанія (це Народна партія, "Об'єднані люди", "Союз Канарських Народів" й "Національний союз"),

Італія (Італійська комуністична партія, "Пролетарська демократія", Триколірне полум'я, Італійський соціальний рух) тощо.

Між країн Центральної Європи "санітарний кордон" отримав застосування у таких випадках: Чехія (Комуністична партія Богемії та Моравії, Лівий блок та "Гонка за республіку" / Республіканська партія Чехословаччини, "Республіканці Мирослава Сладека"), Угорщина (Угорська партія справедливості та життя та Альянс третього шляху), Латвія (це проросійські партії – "За людські права в об'єднаній Латвії", Центр гармонії", Народний рух за Латвію та Соціалістична партія), Естонія (Конституційна партія), Румунія (Партія Великої Румунії) та Словаччина (Комуністична партія).

В партійному плані очевидно, що у більшості випадків санітарний кордон поширений на партії радикального правого спектру. Значно рідше стосується партій лівого ідеологічного спектру. Й практично винятками є позиціонування центристських партій як таких, що підпадають під "санітарний кордон".

Список літератури

1. Ashworth J. Government weakness and local public debt development in Flemish municipalities / John Ashworth, Benny Geys, Bruno Heyndels // *International Tax and Public Finance*. – 2005. – Vol. 12. – P. 395-422.
2. Damen S. Strategieën tegen extreem-rechts. Het cordon sanitaire onder de loep / Sofie Damen // *Tijdschrift voor Sociologie*. – 2001. – Vol. 22. – P. 89-110.
3. Deze A. Between adaptation, differentiation and distinction. Extreme right-wing parties within democratic political systems // Eatwell R. *Western democracies and the new extreme right challenge* / Roger Eatwell, Cas Mudde. – London, New York : Routledge, 2004. – P. 19-40.
4. Downs A. *An Economic Theory of Democracy* / Anthony Downs. – New York : Harper & Row, 1957. – 310 p.
5. Downs W. *Coalition Government, Subnational Style : Multiparty Politics in Europe's Regional Parliaments* / William Downs. – Columbus : Ohio State University Press, 1998. – 316 p.
6. Downs W. How Effective is the Cordon Sanitaire? Lessons from Efforts to Contain the Far Right in Belgium, France, Denmark, and Norway / William Downs // *Journal of Conflict and Violence Research*. – 2002. – Vol. 4. – No. 1. – P. 32-51.
7. Geys B. Explaining the formation of minimal coalitions : anti-system parties and anti-pact rules / Benny Geys, Bruno Heyndels, Jan Vermeir // *European Journal of Political Research*. – 2006. – Vol. 45. – P. 957-984.
8. Hallett G. *Proportional Representation : The Key to Democracy* / George Hervey Hallett, Clarence Gilbert Hoag. – Washington, D. C. National Municipal League, 1940. – P. 83.
9. Harmel R. An integrated theory of party goals and party change / Robert Harmel, Kenneth Janda // *Journal of Theoretical Politics*. – 1994. – Vol. 6. – P. 259-287.
10. Harris G. *The Dark Side of Europe : The Extreme Right Today* / Geoffrey Harris. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 1994. – 265 p.
11. Lipset S. Failures of Extremism / Seymour Lipset // *Society*. – 1998. – Vol. 35. – No. 2. – P. 245-257.

12. Martin Lanny. Government formation in parliamentary democracies / Lanny Martin, Randolph Stevenson // American Journal of Political Science. – 2001. – Vol. 45. – No. 1. – P. 33-50.
13. Strom Kaare. Constraints on cabinet formation in parliamentary democracies / Kaare Strom, Ian Budge, Michael Laver // American Journal of Political Science. – 1994. – Vol. 38. – No. 2. – P. 303-335.
14. Volden Craig. The formation of oversized coalitions in parliamentary democracies / Craig Volden, Clifford J. Carrubba // American Journal of Political Science. – 2004. – Vol. 48. – No. 3. – P. 521-537.